

გიგი ხორნაული ფშაური ლექსიკონი, თბ., 2000, 324 გვ.

ქართული დიალექტოლოგიური ლექსიკონების გამოცემას განუზომელი მნიშვნელობა ენიჭება ჩვენი მშობლიური ენის ლექსიკური მარაგის სიმდიდრისა და მრავალფეროვნების გამოსავლენად და შესასწავლად. თითოეულ ამგვარ ლექსიკონში ცხადად იკვეთება კონკრეტული კუთხის მცხოვრებთა მეტყველების თავისებურებანი და საერთო ეროვნული სიტყვიერი საუნჯის ღრმა ფესვებიც იძებნება.

ფშაური დიალექტი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ე. წ. „ფხოურ“ ჯგუფს ეკუთვნის. მის მიმართ მკვლევართა ინტერესი ჯერ კიდევ XIX საუკუნიდან გაღვივდა. იმდროინდელ პერიოდულ გამოცემებში დაბეჭდილ ფშაურ ზეპირსიტყვიერ ტექსტებს დართული აქვს ძნელად ასახსნელი სიტყვების განმარტებანი, რაც თავისთავად კვლევა-ძიების საწყის ეტაპად უნდა მივიჩნიოთ.

1900 წელს გაზეთმა „ივერია“ მკითხველს გაგრძელებებით შესთავაზა თედო რაზიკაშვილის პუბლიკაციები „ქართული ენის საუნჯის მასალად“. ესაა ფშაური დიალექტური ლექსიკონის გარკვეული მარაგი პუბლიკატორის განმარტებებით.

ფშაური კილოს მიმართ ფართო მკითხველი საზოგადოების ინტერესი მას შემდეგ გამძაფრდა, როცა აკაკი წერეთელმა ვაჟა-ფშაველასადმი მიძღვნილ ლექსში ჩარგულ გენიოსს ენა დაუწუნა: „ენას გიწუნებ, ფშაველო, მგოსანო მალალ მთისაო, თუმც კი გვითესავ მარგალიტს, მკითხველიც იმას მკისაო!“ აკაკიმ თავისი შეხედულება ვაჟას ენის შესახებ კრიტიკულ წერილშიც გამოთქვა. ვაჟას ენის საკითხზე დიდი პოლემიკა გაიმართა, საკმაოდ ბევრიც დაიწერა, მაგრამ საკუთრივ ფშაური კილო კვლავ შეუსწავლელი რჩებოდა.

XX საუკუნი დასაწყისში აკაკი შანიძემ ნიკო მარის დავალებით ორჯერ (1911 და 1913 წლებში) იმოგზაურა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიან კუთხეებში და შეაგროვა დიალექტოლოგიური მასალა, რომელიც მოგვიანებით დაიბეჭდა ენათმეცნიერის თხზულებათა I ტომში [შანიძე:1984]. აღნიშნულ ტომში ცალ-ცალკე დაიბეჭდა თითოეულ კუთხეში ჩაწერილი ზეპირსიტყვიერი პროზაული თუ პოეტური ტექსტები; სალექსიკონო მასალა კი ერთ თავში მოთავსდა და თითოეულ ლექსიკურ ერთეულს მოკლედ მიეთითა, თუ რომელ კუთხეშია იგი გავრცელებული. ზემოხსნებულ წიგნში ყველაზე მეტი ადგილი ფშაურ ტექსტებს დაეთმო ფშაური პოეზიის ნიმუშები შევიდა აგრეთვე აკაკი შანიძის მიერ გამოცემულ „ხევსურული“ პოეზიის კრებულში, როგორც ვარიანტები [შანიძე:1931]. ფშაური პოეზიის ნიმუშები იბეჭდებოდა სხვადასხვა დროს გამოცემულ კრებულებშიც. ფშაური ტექსტები საკმაო რაოდენობით შეიტანეს „ქართული დიალექტოლოგიის“ I ტომშიც (1960).

1969 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ დაბეჭდა ალექსი ჭინჭარაულის მიერ შედგენილი „ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი“, სადაც ვაჟას შემოქმედებითი ნაღვაწიდან ფშაური ლექსიკონის დიდი მარაგი იქნა აღნუსხული და მეცნიერულად დამუშავებული.

ამავე წელს გამოიცა ივანე ქეშიკაშვილის ნაშრომი „თედო რაზიკაშვილისა და ბაჩანას თხზულებათა ლექსიკა“ (გამომცემლობა „განათლება“). ასე რომ, ვაჟა-ფშაველას სიტყვიერ მარაგს მისი ძმების ლექსიკური საუნჯეც დაემატა, სადაც ფშაური კილოკავის მასალა საკმაო რაოდენობით იყო წარმოდგენილი.

1978 წელს გამოქვეყნდა გიორგი ცოცანიძის მონოგრაფია „ფშაური დიალექტი“ (გამომცემლობა „მეცნიერება“). წიგნში სოლიდურ ენობრივ გამოკვლევასთან ერთად დაიბეჭდა ფშაური ტექსტები მცირე ლექსიკონით. ნაშრომის შესავალში გიორგი ცოცანიძე მოკლედ ეხება ალექსი ჭინჭარაულის მიერ შედგენილ „ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონს“ და აღნიშნავს, რომ მას „დიდი წვლილი შეაქვს ფშაური დიალექტის ლექსიკონის შესწავლაში. გამოცემას ელის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის საწარმოო გეგმით ამავე ავტორის მიერ შედგენილი ფშაური ლექსიკონი“ [ცოცანიძე:10].

გადიოდა ხანი. ფშაური ლექსიკონი კი არა და არ ჩანდა ახალი წიგნების თაროზე. ამასობაში დაიბეჭდა სხვა კილოკავთა ლექსიკონები. და აი, 2000 წელს ნავსი გატყდა და მკითხველს მიეწოდა „ფშაური ლექსიკონი“. მისი შემდგენელი გახლავთ ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი გიგი ხორნაშული. წიგნის თავფურცელი გვაუწყებს, რომ მასში 8046 სიტყვაა შეტანილი. ლექსიკონს უძღვის რედაქტორის – ალექსანდრე ღლონტის შესავალი წერილი და შემდგენლის, გიგი ხორნაშულის „წინათქმა“.

ლექსიკონში თავმოყრილი მასალის ძირითადი ნაწილი წლების მანძილზე უგროვებიან შემდგენელს და მამამისს – აწ განსვენებულ ვანო ხორნაშულს, გამოყენებულია წინამორბედ ლექსიკოგრაფთა მასალაც და სათანადოდ არის მითითებული მათი ღვაწლი ქართული ენათმეცნიერების წინაშე. განსაკუთრებით ვრცლად არის წარმოდგენილი აკაკი შანიძის მიერ მოპოვებული მასალა და მისეული განმარტებანი, რადგანაც ისინი უფრო მისაღებად მიაჩნია წინამდებარე ლექსიკონის შემდგენელს.

„ფშაურ ლექსიკონში“ უხვადაა შესაქონლეობის, ხვან-თესვისა და მთიელთა ყოფაცხოვრებისა თუ მეურნეობის სხვადასხვა დარგთან დაკავშირებული ლექსიკა, ტოპონიმები, ონომასტიკა, იდიომატური გამოთქმები, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს უკანასკნელი მცირე რაოდენობით მოიპოვება ახალ ლექსიკონში. არა და, ფშავი მდიდარია იდიომებით.

სიტყვათა განმარტებისას თვალსაჩინო მასალა მოყვანილია ხალხური პოეზიიდან და ცოცხალი სასაუბრო მეტყველებიდან. მასალის დოკუმენტაცია უფრო დამაჯერებელსა და სარწმუნოს ხდის ლექსიკონს.

მაშასადამე, ეს არის ფშაური ლექსიკონის პირველი გამოცემა და, როგორც მისი შემდგენელი აღნიშნავს, იგი უფრო ფართო მკითხველისთვისაა განკუთვნილი, თუმცა თავისთვად გასაგებია მისი მნიშვნელობა ენათმეცნიერული, ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული, დარგობრივი თუ სალიტერატურო ენის გამდიდრების თვალსაზრისით.

წინამორბედ ლექსიკოგრაფებთან შედარებით, გიგი ხორნაშული უფრო ვრცლად მსჯელობს განსამარტავი სიტყვით გამოხატული საგნის ნიშან-თვისების შესახებ. მაგალითად, სიტყვა „დაჯირა“. მოჰყავს აკაკი შანიძისეული ახსნა: „დაჯირა ბალახია“ [შანიძე 1984:316]. გიგი ხორნაშული არ კმაყოფილდება ასეთი ლაკონიური ახსნით და, თავის მხრივ, ამატებს: „ფოთლებიანი, თაფლოვანი მცენარეა. მზისპირის ფერდობებზე ხარობს, ლურჯ მოწითალო ყვავილები აქვს, იოდის შემცველიც არის, ჭრილობის უებარი სამკურნალოა: დაჩქჩქილი უნდა დაედოს და შეიხვიოს, ზამთრისთვის ბურნუთის სახით ინახავდნენ. მის ნადულსაც სვამდნენ ჩაის მაგივრად (რუს. **манжен**)“. ასეთი ახსნა სცილდება ენათმეცნიერულ ჩარჩოებს და ენციკლოპედიური განმარტების ხასიათს იძენს. კაცმა რომ თქვას, ეს არ შეიძლება ნაკლად ჩაითვალოს, რადგანაც სრულ ინფორმაციას გვაწვდის სიტყვით აღნიშნული მცენარის შესახებ. ასეთი განმარტებები უამრავია წინამდებარე ლექსიკონში და ამის შესახებ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ, მით უმეტეს, რომ ავტორს „ფშაური ლექსიკონი“ ფართო მკითხველისთვის აქვს გამიზნული.

როგორც ითქვა, ეს არის ფშაური ლექსიკონის პირველი გამოცემა და, ბუნებრივია, რომ მას არ ექნება სისრულის პრეტენზია და დაზღვეული არ იქნება გარკვეული სახის ნაკლოვანებებისაგან, რის შესახებაც ნაშრომის შესავალშივე მიუთითებს ავტორი: „ეჭვიც არ მეპარება, ნაკლიც საკმარისად ექნება. ბევრი ბევრ რამეს შეამჩნევს, განსაკუთრებით ფშავლები: ზოგი სიტყვა იქნება გამორჩენილი, ზოგისა განმარტება არ იქნება სრული. ყველას ვთხოვ, ამგვარი შენიშვნები მომაწოდონ, რასაც შემდგომი გამოცემისთვის, შესვლა-გადამუშავებისთვის გამოვიყენებ“.

ჩემი შენიშვნებიც კეთილი სურვილებითაა ნაკარნახევი და ამიტომაც წიგნის ღირსებაზე საუბრის შემდეგ მის ხარვეზებზე გავამახვილებ მკითხველის ყურადღებას:

1. „ფშაურ ლექსიკონს“ აკლია გრამატიკული დამუშავება. სახელებში არაა გამოყოფილი სახელობითი ბრუნვის ნიშნები, ხოლო ზმნებში პირის ნიშნები არაა

გამიჯნული ფუძისაგან. დიალექტური ლექსიკონის გამოცემის თანამედროვე მოთხოვნები აუცილებლად გულისხმობს ამ სახის სამუშაოს შესრულებას.

2. სიტყვათა განმარტებისას არაა მოცემული ამა თუ იმ ლექსიკური ერთეულის პარალელური ფორმები მთის კილოთა ე. წ. „ფხოვური“ ჯგუფიდან ან საქართველოს სხვა დიალექტებიდან. სასურველი იყო ავტორს იმგვარი მეთოდით ემუშავა, როგორცაც აკაკი შანიძე და ალექსი ჭინჭარაული იყენებდნენ ლექსიკონის შედგენისას. ეს კი არ გადატვირთავდა წინამდებარე ნაშრომს, პირიქით, უფრო მეტ მეცნიერულ ღირებულებას შესძენდა მას.
3. ფშაურ ლექსიკონში შეტანილია ტიპური ხევსურული სიტყვა-ფორმები არა როგორც რაიმე თვალსაზრისის საარგუმენტაციო მასალა, არამედ როგორც ფშაველთა მეტყველებაში გავრცელებული სიტყვები. მაგალითად, ერთგან ცალცალკე ლექსიკურ ერთეულებად წერია: „უკანაფშავი“, „უკენაფშავი“ და „უკენაფშავი“. ლიტერატურული მეტყველებიდან დაახლოებული „უკანაფშავი“ და კუთხური „უკენაფშავი“ — ორივე ფორმა გამოიყენება ფშაველთა სასაუბრო კილოში, ხოლო „უკენაფშავი“ ტიპური ხევსურული ფორმაა და იგი შეტანილი უნდა იყოს არა ფშაურ, არამედ ხევსურულ ლექსიკონში.

ფშაურში ასევე შეცდომით არის შეტანილი „ჭოჭყი“. ვნახით მისი განმარტებაც: „ჭოჭყი კვებულა, გამოზამთრებული ძროხა (გინდ მოხვერი, გინდ დეკუელი)“ (ა. შანიძე). მთიულ-მოხვევები რომ კედელში ჩასატანებელ წვრილ ქვას ეძახიან ასე, შემთხვევითი არ არის. ეს არამეწველი წვრილი საქონელი სოფლიდან დაშორებულ მთებში გაუდით ზაფხულში, რათა მეწველ საქონელს არ ჩაეზიარონ სოფლის ახლო საძოვრებში“ (გვ. 303).

„ჭოჭყი“ ხევსურული ფორმაა, ფშაურად ითქმის: ჭეჭყ-ი (მრ. რ. ჭეჭყ-ე-ი).

4. თვალსაჩინო მასალა ზოგჯერ შეცდომით არის დამოწმებული ხალხური პოეზიიდან. მაგალითად, „წაკაფიავებასთან“ დაკავშირებით მოყვანილია ხალხური ლექსის სტრიქონები: „გოთამ წაიკაფიავა ბირკიანის ბოლოსაო“. ვის, ვის და გიგი ხორნაულს მოეხსენება კარგად, რომ ხსენებული კაფია თქვა ბოტამ (გიორგი ჩიტაშვილის მეტსახელია) და არა გოთამ! ბოტა ცხოვრობდა პანკისის ხეობის სოფელ ხალაწანში. მისი სოფელი კი არც ისე ძალიან არის დაშორებული ბირკიანიდან, სადაც ეს კაფია ითქვა.
5. ზოგი სიტყვის განმარტება ნაკლულია, მოითხოვს დამატება-შევსებას, რადგანაც მრავალი მნიშვნელობით იხმარება. ერთ-ერთი ასეთი სიტყვაა „ავწალიკა“. ხსენებულ ლექსიკონში გიგი ხორნაულს მხოლოდ აკაკი შანიძის განმარტება მოჰყავს: „ავწალიკა მედგარა ბალახია“. ეს არის და ეს. ჩვენ კი დავუმატებთ: ავწალიკას ეძახიან ავად მთარულ ფურსაც: „ფური გვყვანდა ავწალიკა, წელწად დილას დავკალითა“.
6. არასწორად არის ახსნილი თეონიმი „კოპალა“: „ფშაველ-ხევსურთა საერთო სალოცავი, წარმართული ღვთაება“ (გვ. 127). დღევანდელ მეცნიერებაში სათანადო არგუმენტაციით უკუგდებულია მოსაზრება კოპალას წარმართული ბუნების შესახებ). ამიტომ ლექსიკოგრაფს ძალაში უნდა დაეტოვებინა აკაკი შანიძის საგულისხმო განმარტება: „კოპალა „ხატია“ ხევსურებისა და ფშავლებისა. მისი ეპითეტია „ბერი“. ეს უფრო წაადგებოდა საქმეს. ელემენტარული ჭეშმარიტებაა, რომ სიტყვის განმარტებისას ლექსიკოგრაფმა დაიცვას ობიექტურობა და მოერიდოს საკუთარი კონცეფციის გადმოცემას იმ თემის შესახებ, რაც საკამათო ან საეგებიოა. ამ მხრივ ზომიერების დაცვითა და პროფესიული გულმოდგინებით არის განმარტებული „იახსარი“, „პირქუში“, „მთავარმოწამე“, „წყაროსთაველი“, „კოტიას წმინდა გიორგი — წითელაურების სათემო სალოცავი“, „ლაშარი“, „თამარელე“.

7. ლექსიკონს წამძღვარებულ შესავალ წერილში ავტორი ეკამათება ალექსი ჭინჭარაულს ერთი სიტყვის გამო აი, რას წერს იგი: „ვაჟა-ფშაველასა და მისი ძმების, ბაჩანასა და თედოს შემოქმედებაში ასახული აშკარად ფშაური სიტყვები ამომწურავად არის შესული წინამდებარე ლექსიკონში. ბევრი შეცდომა და მცდარი განმარტება შესწორებულია. ასეთები კი ბევრი იყო. თვით ალექსი ჭინჭარაულის მიერ შედგენილ ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონშიც კი წერია: „ლექიანია... ბეჭდვის შეცდომაა. უნდა: დეკიანია“. არ არის შეცდომა, — წერს იგი ხორნაულის, — ფშავში (და მთის სხვა კუთხეებში, მათ შორის, ხევსურეთშიც) ლეკი, ლეკა ჰქვია ქორაფის სახეობას, რომელიც ალბური ზონების სიახლოვეს ხარობს. სადაც ეს ხეები დგას, იმ ადგილებს ეძახიან ლეკიანებს, ასე რომ ვაჟამ იცოდა დეკიანიც და ლეკიანიც“ (გვ. 10).

ლეკი (ლეკა) რომ ქორაფის სახეობაა და ალბური ზონების სიახლოვეს ხარობს, ეს, რა თქმა უნდა, სადავო არაა, მაგრამ საკითხავია, გულისხმობს თუ არა ვაჟა თავის ნაწარმოებში ლეკის ხეებით მოფენილ ადგილს, თუ ისევ დეკიანია მართებული ფორმა? ამის გასარკვევად საჭიროა მთლიანად ციტატა პიესიდან „მოკვეთილი“: „საშავარდნეს პირდაპირ რო ლეკიანია, იქით წკავწკავი მოდიოდა“ („მოკვეთილი“, თ. I. გამოსვ. II). ალექსი ჭინჭარაული მეორე ნაშრომშიც („ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა ტექსტის დადგენისათვის“) ეხება სადავო სიტყვას და იქაც მიუთითებს: „ლექიანია, IV, 231,9 (დეკიანია)“ [ჭინჭარაული 1977:181]. არასწორი ფორმა მოქცეულია ფრჩხილის გარეთ, სწორი ფორმა კი ჩასმულია ფრჩხილებში. ალექსი ჭინჭარაულმა ტექსტოლოგიურად შეისწავლა ვაჟას თხზულებანი. ბეჭდური მასალა შეუდარა ხელნაწერს, სადაც ხელნაწერი არ აღმოჩნდა, იქ ენობრივი კანონზომიერების საფუძველზე გაასწორა ბეჭდვის დროს დაშვებული შეცდომები. ესეც რომ არ იყოს, სიტყვა „ლექიანია“ მაჯამურ მნიშვნელობას იძენს: ნიშნავს ლეკის ხეებით მოფენილ ადგილს ან ლეკი აბრაგებით ვაგებულ მიდამოს. ასეთ შემთხვევაში ვაჟას რომ ლეკიანი დაეწერა, აუცილებლად მოგვეცემდა განმარტებას, როგორც აკეთებდა საკუთარ თხზულებებში ძნელად ასახსნელი სიტყვების კომენტარებისას.

8. არასწორად არის განმარტებული „ეჯიბი“. ამ სიტყვის ახსნისას იგი ხორნაული ემყარება „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონს“, რომლის მიხედვითაც ეჯიბი მეჯვარედ არის მიჩნეული: „ქორწილში მეფის (ნეფის) პირველი, თავი მაჯარი, — მეჯვარე (მეფეს სულ თან ახლავს, მისი სურვილის ამსრულებელია)“ (შდრ. მდადი). დედოფალს მდადი და მეფეს ეჯიბი ახლავს გვერდითა (ბაჩ.). უკან მისდევდეთ ეჯიბი გვირგვინთ ტოტების ჭერითა (ვაჟა)“ [ჭეგლ 1953:1533].

ახლა მოვუსმინოთ იგი ხორნაულს: „ეჯიბი ნეფის თანხლები ქორწილის დროს, ნეფის ძმა, მეჯვარე ...“ (გვ. 98).

ფშაურ ქორწილში მეჯვარე და ეჯიბი ერთი და იგივე პირი არაა. ეჯიბს თავისი მოვალეობა აკისრია, მეჯვარეს — თავისი. მათი ფუნქციები მკვეთრადაა გამიჯნული. დიალექტურ ლექსიკონში, როგორც ვიცით, კონკრეტული კუთხის რეალიები უნდა იყოს ასახული, ე. ი. სიტყვა ისე უნდა იყოს განმარტებული, როგორც ამ კუთხის მცხოვრებლებს ესმით.

ენათმეცნიერი ივანე ქეშიკაშვილი ბაჩანას თხზულებათა ლექსიკაზე მუშაობისას წერდა: „მეჯვარის ლექსიკონისეულ (გულისხმობდა „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონს“ — ტ. მ.) განმარტებასაც სჭირდება დამატება: ჯერ ერთი, მას მხოლოდ მეფე, მექორწინე ვაჟი ირჩევს არანათესავი პირებიდან, მეორეც, მეჯვარე ეჯიბი არაა, რადგან ეჯიბობას მხოლოდ მეფის ახლო ნათესავი ვაჟი ატარებს. ბაჩანას თხზულებაში ეს კარგადაა გარჩეული:

„დედოფალს მდადი და მეფეს
ეჯიბი ახლავს გვერდითა,

ეჯიბთანა ზის მეჯვარე,
ქალის ძმა კიდევ მდადსთანა.

საბოლოოდ ივანე ქეშიკაშვილი ასე განმარტავს: „ეჯიბ-ი მექორწინე ვაჟის ახლო ნათესავი, თავმაყარი, რომლის მოვალეობაც ის არის, რომ მაყრებსაც და საერთოდ ქორწილსაც უურადღება მიაქციოს. ეჯიბი მეჯვარე არაა!“ [ქეშიკაშვილი: 61].

კარგი იყო, გიგი ხორნაულს ეს განმარტება გაეთვალისწინებინა და ფშაური ყოფითი სინამდვილის შესაბამისად მოქცეულიყო.

გამოთქმული შენიშვნები სრულიადაც არ აკნინებს სარეცენზიო ლექსიკონის მნიშვნელობას. ჩვენი შენიშვნები კეთილმოსურნეობითაა ნაქარნახევი და იმედი გვაქვს, რომ ფშაური ლექსიკონის შემდგომი გამოცემა ამგვარი ხარვეზებისაგან დაზღვეული იქნება.

თებრო გოგოლაური, საუბრები ფშაურ კილოზე. რედაქტორი პროფესორი ავთანდილ არაბული, რეცენზენტები – პროფესორი დამანა მელიქიშვილი და ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი ირაკლი გოგოლაური, თბ., „ქართული ენა“, 2005, 240 გვ.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ სერიოზულ ნაშრომთან გვექნება საქმე, რაკი მის გამოცემას ცნობილმა მეცნიერებმა მისცეს დასტური.

საფუძვლიანი გაცნობის შედეგად ვრწმუნდებით, რომ ჩვენი ვარაუდი მართლდება: ეს არის მართლაც მნიშვნელოვანი დიალექტოლოგიური ნაშრომი. იგი სამი ნაწილისაგან შედგება: I. „ფშაურის ენობრივი თავისებურებანი“, II. „საუბრები (ტექსტები)“, III. „ლექსიკონი“. ნაშრომს ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია.

პირველ ნაწილში მიმოხილულია ფშაური კილოს ფონეტიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური თავისებურებანი. აღნიშნული მონაკვეთიდან ცალკეული სტატიები გასული საუკუნის სამეცნიერო და ლიტერატურულ ჟურნალებშიც გამოქვეყნდა: „ძირითადი ფონეტიკური პროცესები ფშაურ კილოში“ (ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1, 1972); „ფშაურის თავისებურებანი“ (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 3, 1978); „ზოგიერთი სუფიქსისა და ნაწილაკის ფუნქციისათვის აღმოსავლეთ საქართველოს მთის კილოებში“ („პირიმზე“, 2, 1997).

თებრო გოგოლაური და გიორგი ცოცანიძე თითქმის ერთდროულად იკვლევდნენ ფშაურ დიალექტს, მაგრამ ცოცანიძის მონოგრაფია თავის დროზე (1978 წ.) დაიბეჭდა, გოგოლაურის ნაშრომს კი ლამის 30 წლით დააგვიანდა მზის სინათლის ხილვა. ამიტომ ამ ორი ენათმეცნიერის განსხვავებული მიდგომა საკვლევი დიალექტისადმი სხვადასხვა დროს გახდა ცნობილი, რამაც ერთგვარად დაამუხრუჭა დიალექტოლოგიური კვლევა-ძიების ცოცხალი და მეტად საინტერესო პროცესი.

თებრო გოგოლაურის ნაშრომმა გარკვეული სიახლე გამოავლინა ფშაური კილოს თავისებურებებში და ნათელი მოჭფინა ზოგიერთ ბუნდოვან საკითხს. მაგალითად, მან დაადგინა, რომ „ფშაურ მეტყველებაში არ გამოიყენება ბგერა ე. აღმოსავლეთ საქართველოს მთის კილოთაგან ე -ს ვხვდებით მხოლოდ თუშურში „თუშურში არის ერთი ბგერა, რომელიც გამოითქმის ხმის ქორდების დახურვით ყელში. ვინც მეგრული იცის, ეს ბგერა იგივეა, რაც ე მეგრულ სიტყვებში: ცოროფა, ცუჯი, ცვალი...“ – მიუთითებს აკაკი შანიძე. ბგერა დასტურდება აჭარულ კილოშიც, „როგორც თავკიდური ბგერა“, აგრეთვე ინგილოურში.

გიორგი ცოცანიძის მიერ ჩაწერილ ფშაურ ტექსტებში კი ეს ბგერა ჩანს: მაგ.: რო მე წავალ ეხლა და ე (გვ. 219)... მოიდა იოსები და ე (გვ. 220) და ა. შ. (იხ. გ. ცოცანიძე, ფშაური დიალექტი, 1978, პარ. 45).